

Voorpublicatie 2014 (tekst alleen):

Heijndrick Opschoor en “des polders regt”: 1686 – 1697 (versie 2.0)

J.B. (Hans) Opschoor

In 1690 borrelde uit het Hof van Holland een interessant tweetal sententies of vonnissen op waarmee het hof beoogde een Ouderkerks conflict tot een einde te brengen, maar waarin het niet in slaagde.¹ De ene betrof een zaak versus schout Joost Adriaensz Schiltman over de benoeming tot waarsman van de polder De Zijde van een zekere Huijbert Willemsz. De zittende waarslieden eisten in die zaak dat Joost Schiltman deze benoeming zou proclameren en effectueren. Die eis werd toegekend, onder voorwaarde dat de waarslieden zich zouden conformeren aan het vonnis in de tweede zaak. Daarin eiste Joost's verwant Adriaan Schiltman, secretaris van Ouderkerk, van dezelfde waarslieden van De Zijde erkenning van zijn recht als secretaris om zijn rol te spelen bij omslagen en benoemingen van waarslieden; hij kreeg gelijk van het Hof. Beide zaken gingen terug op de gebeurtenissen voorafgaand aan en tijdens de vergadering over waarslieden en polderzaken in De Zijde in december 1687. De kwesties lijken simpel – te simpel haast om niet door het ambachtsgerecht of de baljuw te Dordrecht te kunnen worden behandeld. Er zaten echter, naar zal blijken, haken en ogen aan vast, waardoor de zaak hoog bleek op te kunnen lopen. Het zou gaan om wat, al in enkele vroege confrontaties, als “des polders regt” werd aangeduid. En wat de kwesties zelf betreft: die lijken op polderniveau te herhalen wat in eerdere decennia op ambachtsniveau ook al had gespeeld.² Toen waren er problemen geweest rond de benoeming van heemraden waar er nu gedoe was over de benoeming van waarslieden. En toen was er ook al gevochten rond de rol van secretarissen en schouten in Ouderkerk bij de afrekening en vervanging van plaatselijke dignitarissen. Was er weer opnieuw sprake van een *clash* tussen hiërarchische, *top down* visies op het regelen van lokaal bestuur of beheer en *bottom up* pogingen om dat meer in eigen hand te nemen?

Hoe dan ook, de twee in 1690 gebaarde Haagse muizen bleken lange staarten te krijgen: het laatste woord was in De Zijde en hoger op in ambacht en gewest nog niet gesproken toen die vonnissen vielen. We zullen de zaken volgen inclusief aan- en uitloop, en graven daarbij ook wat verder in de Ouderkerkse sociale en bestuurlijke ondergrond. Eerst volgt weer het een en ander aan relevante achtergrond.

Regels betreffende waarslieden

De hier te bespreken kwesties betroffen waarslieden en de op hen toeziende ambachtelijke autoriteiten. De waarslieden worden genoemd in het voor het ambacht geldende reglement uit 1616. Maar daar wordt niet veel meer over hen gezegd dan dat ze er zijn en dat ze jaarlijks rekening en verantwoording afleggen in het openbaar. Ze werden

¹ Sententies NA HvH 844/86 en 87, dd 28-7-1690. Veel van het hiernavolgende relaas over de aanleiding tot deze processen, is gebaseerd op de teksten van deze sententies.

² Zie Opschoor J.B. 2013. Oproerige heemraden en omstreden omslagen: juridische conflicten in Ouderkerk aan de IJssel, 1657-1677, deel I. *Historische Encyclopedie Krimpenerwaard*, 37e jaargang nr. 2: blz 62-72, en: ook: Opschoor J.B. 2013. Oproerige heemraden en omstreden omslagen: juridische conflicten in Ouderkerk aan de IJssel, 1657-1677, deel II. *Historische Encyclopedie Krimpenerwaard*, 37e jaargang nr. 3: blz 90-102.

normaliter aangesteld door de ambachtelijke gerechten die immers volgens datzelfde reglement de hoofdverantwoordelijken waren voor de waterstaat op ambachtelijk niveau. Daarnaast was er een ordonnantie voor het waterschap van de polders Zijde, Geer en Cromme. Er waren twee waarslieden voor De Zijde – en ook voor de Cromme/Geer. In de Nesser polder zal het niet anders zijn geweest.

Waarslieden waren verantwoordelijk voor de werkzaamheden betreffende de weg- en waterstaat in hun polders of kwartieren; er waren er twee voor elke polder, dus ook voor De Zijde. Ze kregen in Ouderkerk een aanstelling voor een termijn van twee jaren. In eerste instantie voerden zij hun taken uit voor eigen rekening maar zij konden hun onkosten aan het einde van elk jaar declareren; daarnaast kregen zij een zekere vergoeding voor hun werkzaamheden.

De procedures rond rekening en omslag en de benoeming van waarslieden leken op die van de heemraden – zij het dat de ambachtsheer zich hier niet mee bezighield. Aangezien ook hier er moeilijkheden ontstonden omdat niet alle betrokkenen zich aan die procedures hielden, geef ik ze gedetailleerd weer. De waarslieden stelden jaarlijks een ‘rekening’ op, gaven aan de secretaris hun bewijsstukken die door hem werden gecontroleerd; de rekening werd ‘geschreven’ in een ‘biljet van verkondiging der rekening’; dit biljet eindigde met het “slot” waarin de omslag per morgen werd berekend en vermeld, te tekenen door de secretaris (of diens plaatsvervanger). Het biljet over deze “ordinaris omslag” werd dan, na vooraankondiging van deze gebeurtenis, in een *buerspraeck* in het openbaar (in de kerk, en met open deuren en ramen) onder leiding van de waarsmannen en in aanwezigheid van de heemraden getekend door de (substituut-) secretaris tenzij er protesten waren, en vervolgens voorgelezen door de bode (of de secretaris); daarna werd ze opgenomen in de polderadministratie. Deze buerspraak vond plaats begin december. Met de omslag ging het verder als volgt: hij moest worden geïnd (we weten niet binnen hoeveel tijd dat officieel moest), niet-betalers moesten worden gemeld aan de heemraden die tot uitlegging door de schout konden besluiten conform dezelfde regels als bij de heemradenomslag en in het dijkrecht: tweeschat aan geld en eventueel vierschat aan pand. De schout kon besluiten nog twee weken respijt te geven voor dat deze verzwaring van de omslag werd geëffectueerd. Naast de hier beschreven gewone omslag konden er ook “extraordinaris” omslagen zijn, die, naar de eed waarmee de waarslieden werden ingezworen suggereert, pas *na* een buerspraak (en daar verkregen instemming van de ingelanden) kon voortgaan.

Het tweede wat er tijdens de buerspraak gebeurde, was het voorstellen van kandidaten voor vacatures in het waarsmanschap: dat was dakpansgewijs opgezet zodat elk jaar in principe één van de twee waarsmannen aftrad – “afging”, zoals men zei. Er konden nominaties worden gedaan in de vorm van tweetallen, ook door de ingelanden, en er werd dan gestemd. Uit een eventueel winnend tweetal koos de waarsman die in functie zou blijven dan zijn nieuwe collega. De (substituut-) secretaris noteerde de uitslagen van de stemming. Vervolgens las hij (of de bode) ook een (door hem vervaardigd) biljet of akte voor waarmee de nieuw gekozen waarsman als zodanig werd geproclameerd. De schout beëdigde en installeerde dan later de nieuwe waarsman. Die eed, althans: een versie voor de polder De Zijde uit 1693, is bewaard gebleven. Hij luidt als volgt:

“Dat sweere ick waersman te sullen wesen van de polder de Zijde, en dat voor den tijt van twee jaer, in agtinge en keure te leggen wanneer het nut en oirbaar wesen zal datselve te beschouwen op mijn eedt, geen extraordinaire dingen tsij proces off processen op de polder aan te leggen voor en aleer daer over te hebben geleijt buerstemme, eens jaars omme te slaan de gemeene bueren reeckeninge en bewijs te doen, voorts alles te doen dat een goede waersman van godtswegen en regtswegen schuldig is en behoort te doen, dit alles te regeren

op mijn eigen kost”³

We zullen namelijk nog zien dat een aantal elementen uit de geciteerde formulering in discussie waren gekomen na 1686. Het is daarom niet uit te sluiten dat de formulering uit 1693 eigenlijk een al aangepaste tekst is, die vanuit die discussies is gevoed. Dat geldt met name de formulering over de extraordinaire dingen waaronder de processen. Maar we zullen zien dat er ook een lange teen lag op het punt van de “eigen kost” uit de laatste zin.

Naast de jaarlijkse buurstemme voor het bepalen van de gewone polderomslag en het verkiezen van waarslieden, konden er “extraordinaire” buurspraken zijn, en wel als er niet-reguliere of bijzondere zaken aan de orde waren die met het onderhoud van bijvoorbeeld kades en molens te maken hadden, of met processen en uitleggingen.

De genoemde functionarissen, en dus ook de (substituut-) secretaris genoten voor hun werkzaamheden een vergoeding ten laste van de ingelanden, die ook via de omslag werd verrekend. Die vergoedingen zouden in 1686 onderwerp van gesprek worden. Het is daarom wel nuttig om te weten over wat voor bedragen het ging. De vaste honoraria voor functionarissen in Ouderkerk waren op dat moment: voor heemraden 84 gulden (7 x 12 gulden), schout en secretaris ieder 30 gulden, de bode 21 en waarslieden 10-12 ½ gulden (hun vergoeding werd bij de omslag over 1678 verhoogd).⁴ Daar kwamen dan de extra's bij voor eventuele verrichte werkzaamheden in ambacht en polders, zoals bij de vaststelling van de omslagen, de benoeming van functionarissen en dergelijke.

De personen

Wie waren de mensen om wie het drama uit dit hoofdstuk draaide? Ook al was het merendeel van de straks te bespreken zaken te laag bij de grond om de ambachtsheer erin te betrekken, het kan geen kwaad om met hem te beginnen. Of eigenlijk: met *haar*. Want in de hier beschouwde periode was het ambachtsheerlijke gezag in eerste instantie in handen van Anna Isabella van Beijeren van Schagen, als weduwe van Maurits Lodewijk I en als voogd van haar zoon Maurits Lodewijk II, die na op de juiste leeftijd te zijn gekomen de laatste paar jaar van deze periode de touwtjes in handen kreeg van zijn moeder. De ambachtsheer stelde de schout aan en benoemde de heemraden. Schout was in de hier besproken periode nog steeds (en wel tot ergens in 1691) Joost Adriaensz Schiltman; na zijn dood ging dat ambt naar een zekere Adriaen Veth. Secretaris was Adriaen Schiltman, een zoon van Joost's broer Jacob. Verder waren natuurlijk van belang de heemraden – teveel om hier op te noemen want in principe waren er elk jaar zeven. Enkele in dit hoofdstuk belangrijke waren Abraham Claesz Noorlander, Heijndrick Cornelisz opt Schoor.

Bij enkele van deze mensen sta ik nader stil, want naar zal blijken zijn context en *circumstance* niet onbelangrijk als het erom gaat de kwesties te doorgronden die zoveel stof deden opwaaien in het Ouderkerk van de tweede helft van de 17e eeuw.

We beginnen met Heijndrick Cornelisz Opschoor. Zijn achternaam zal in één van de hieronder te bespreken aktes in 1690 voor het eerst zo gespeld worden; zijn voorvaderen en

³ SAMH GA OUY RA ac 986 toeg. nr. 392, 1693.

⁴ Voor duiding van deze bedragen volgen hier de honoraria die in Alblasserdam even later werden betaald voor de verschillende ambten; tussen haken het bedrag dat de ambachtsheer wilde laten betalen respectievelijk wat de ingelanden meenden dat redelijk was (gegevens ontleend aan Ouweneel G. “Alblasserdam 1699”, Alblasserdam-CD, versie 13, 2005): schout f 60 (120-26); heemraad f 12 (30-12); secretaris f 70 (120-60); bode f 20 (30 - ?). We zien dat opinies over een “redelijk salaris” uiteen kunnen lopen, wat natuurlijk gemakkelijk tot verschillen kan leiden tussen bezoldigingen in het ene ambacht of de ene polder ten opzichte van andere.

hijzelf duiden zich ook wel aan als “op ’t Schoor”, of zelfs wel als “Verschoor”. We zullen het hieronder op “Opschoor” houden, het Hof van Holland volgend. De naam is afgeleid van de woonplaats van de eerste Opschoors: een boerderij aan een stukje IJsseldijk ten zuidwesten van het dorp dat als “het schoor” wordt aangeduid. Nu nog (2014) is er een straat in Ouderkerk die zo heet. Die boerderij was in 1598 gekocht door de overgrootvader van Heijndrick Cornelisz, een zekere Cornelis Jan Daemsz uit Alblasterdam. Die zou als eerste van dit geslacht gaan boeren op het schoor. Zijn zoon Jan Cornelisz zou de eerste zijn die ook “op ’t Schoor” genoemd werd (hijzelf heeft zich voorzover bekend nooit zo genoemd maar zijn omgeving deed dat wel). De zoon van deze Jan, Cornelis Jansz op ’t Schoor/Verschoor was een grote boer in het lage kwartier van de polder De Zijde. Deze Cornelis Jansz (1618 – 1684) werd heemraad in Ouderkerk (in 1657 en daarna). We kwamen hem al tegen als mede aanzwengelaar van twee processen in de jaren vijftig. Zijn zoon Heijndrick Cornelisz, hoofdrolspeler in het drama van de jaren -80 en ’90, was evenals zijn vader in 1672 een van de 109 weerbare mannen in De Zijde die in de schutterij de Fransen zou hebben moeten helpen weren als die in dat jaar een beetje westelijker door de waarden zouden zijn getrokken dan feitelijk het geval was. Hij was van 1684-1707 daarnaast één van de zogenaamde geschierde mannen in het Krimpenerwaardse dijkleger, dat bij dreigende watersnood moest optreden. Heijndrick was getrouwd met Machteld Ariens Back. Heijndrick’s vader Cornelis Jansz Opschoor was heemraad geweest voor De Zijde samen met Machtelt’s oom Arijen Cornelisz Back de Jonge uit De Geer. Samen zouden zij een juridisch gevecht met Lodewijk en zijn representanten (waaronde met name de Schiltmannen) beginnen over uiteenlopende zaken, en zelfs weigeren af te treden. Ze werden door de Hoge Raad gedwongen dat wel te doen en werden toen opgevolgd door o.a. Arijen Cornelisz’ broer Arijen Cornelisz Back de Oude, de vader van Heijndricks vrouw Machteld. Heijndrick en Machteld waren allebei enig kind. Dit huwelijk maakte Heijndrick tot de grootste boer in de polder. Hij moest echter kort voor 1700 het oude Opschooren-land vervreemden. Hij boerde daarna (en ongetwijfeld ook eerder al) met zijn vrouw op land dat van haar zijde afkwam (een grote boerderij oostelijk van het dorp, net nog in de polder De Zijde).

Eerder was Heijndrick heemraad, en wel in 1685/86 (benoemd door Anna Isabella van Beijeren van Schagen als Henrick Cornelisse opt Schoohr) en waarsman in de periode 1686-92. Hij werd ook weer genomineerd voor het heemraadschap in 1691 maar niet gekozen. Als heemraad staat zijn handtekening onder tal van stukken in de periode van april 1686 tot in januari 1687. Het waarsmanschap, dat hij vanaf december 1686 uitoefende, liep door tot 1692 maar ging zelfs daarna nog verder op basis van een deel-mandaat. De feitelijke afronding van die lange periode werd gevormd door een (hoge) extraordinaire omslag van 1697. Tot dat jaar zou Heijndrick Cornelisz, zoals hij het op een gegeven moment zo mooi zei: “des polders recht” verdedigen – en ook, al heeft hij dat nooit zo laten opschrijven: zijn eigen recht.

Als erfgenaam en representant van de dochter van Arien Cornelisz Back den Ouden (heemraad in 1658-9), raakte hij vanaf 1673 geïnvolveerd in de afwikkeling van kwesties waarin zijn schoonvader (in eerste instantie overigens ook zijn eigen vader) betrokken waren rond de omslag van 1658 en de benoeming van heemraden in dat jaar. Hij en zijn mede-waarsman Willem Hendricksz Lagewaert kwamen ook in een conflict over de hoogte van de omslagen in de jaren 80-90 en de benoemingen van waarslieden in die tijd. We zullen daar uitvoerig op ingaan.

De Backen en Opschoors kwamen voort uit de gegoede middenklasse van Ouderkerk: tamelijk welgestelde boeren met vrij veel grond. Naast hen – en in de hier besproken tijd: met hen - zien wij als waarslieden eenzelfde soort mensen fungeren, vaak ook door familiebanden aan elkaar geparenteerd. Ik geef dat kort aan voor diegenen die in het volgende relaas een rol

spelen, naast Hendrijck Cornelisz. *Huijbert Willemsz* (voorgedragen waarsman 1688-89, 1692, 1693) was een telg uit het nageslacht van Arijen Sijmons (waarvan anderen zich ‘Verschoor’ zouden noemen), net als de Backen. Claas Abrahams (heemraad in 1656 en als getuige betrokken bij de processen over de heemradenomslag in 1659) was getrouwd met ook weer een loot aan die zelfde stam; hun zoon *Abraham Claesz* zou met Heijndrick Cornelisz Opschoor een rol spelen in processen in dit hoofdstuk. *Willem Lagewaert* (waarsman in 1688-92) was getrouwd met de dochter van Adriaen Pietersz van der Zijde, ook een heemraad en boer in De Zijde, bijna naast Heijndrick Cornelisz. Toen deze laatste in 1686 waarsman was, was hij dat samen met Willem Leendertsz Cors; toen hij in 1693 afstand deed van het waarsmanschap, was diens broer *Arij Leendertsz Cors* een van het door Heijndrick voorgestelde tweetal en in 1697 zou Arij Cors inderdaad heemraad worden. De broers Cors waren kinderen van Leendert Jansz Cors, oud heemraad en de echtgenoot van Marringje Ariens Verschoor, dochter van Arijaen Sijmonsz uit de al eerder genoemde clan waar ook de Backen deel van waren.

Dan nu de tegenpartij: de Schiltmans – vertegenwoordigers van het ambachtsheerlijke gezag. Zij stammen af van Adriaen Jacobs Schiltman uit Kralingseveer en Anneken Joosten van Ardenne uit Lekkerkerk, beiden telg uit respectabele geslachten en getrouwd rond 1610. Adriaen moet een prima relatie hebben gehad met de toenmalige ambachtsheer, Lodewijk van Nassau of diens stadhouder, want zijn zoons kregen in de heerlijkheid van de Lek posities als substituut-secretaris, secretaris, schout en bode (in Lekkerkerk, Krimpen aan de IJssel en aan de Lek, en Ouderkerk), en één (Jacob) schopte het zelfs tot rentmeester van Lodewijk als heer van de Lecq en tot hoogheemraad van de Krimpenerwaard. We komen de laatstgenoemde ook tegen als notaris. Zoon *Joost Adriaensz Schiltman* is hier van primair belang (schout, secretaris en bode te Ouderkerk, schout te Krimpen aan de IJssel en ook anderszins een ondernemend heerschap in Ouderkerk). Joost Schiltman was tweemaal getrouwd: eerst met Neeltje Huigen van Schoonenburg (die in of voor 1667 overleed) en daarna met Elizabeth Willemsdr Hol, dochter van een burgemeester van Ouderkerk. In de afwikkeling van Joosts erfenis zal zijn weduwe en verdere nageslacht nog minstens zo’n 15 jaar bezig zijn. Ook zal in dit relaas een *Adriaen Schiltman* optreden, secretaris te Ouderkerk; hij is een zoon van Jacob Adriaensz Schiltman, een broer van Joost. Anneken Joosten van Ardenne zou ook trouwen met Jan Claesz Noorman (ook secretaris van Ouderkerk) zoon van schout Claes Pietersz Noorman, die met Janneken Jansz Besemer was getrouwd, een telg uit het oude geslacht Besemer te Ouderkerk. We bevinden ons hier in de bovenlaag van de Ouderkerkse samenleving.

De Schiltmannen kregen vaak steun van anderen. Te noemen vallen dan vooral *Willem Cornelisz Ruijghoof*t, *Aert Egberts* en *Jan Ariensz Weggemans*; alle drie zullen blijkens verschillende aktes als actieve strijders opkomen voor hun belangen en tegen die van Opschoor c.s. Willem Cornelis Ruijghoof was de leider van de in 1676 uiteindelijk verliezende partij in het eerder genoemde omslagen-conflict en het zou me niet verbazen als dit gegeven alleen al hem bepaald geen *fan* Heijndrick Cornelisz maakte. Willem Cornelisz was afkomstig uit een steenbakkersgeslacht in Krimpen aan de IJssel. Hij kocht land in Ouderkerk vanaf het eind van de jaren ’60. Ruijghoof kocht ook samen met *Joost Vastersz van Ardennen* in 1689 het huis en een deel van de steenplaats in De Zijde. Hij was heemraad in 1682, maar niet in De Zijde, evenals in 1668 en 1672. Jan Ariensz Wegman werd in 1693 door Willem Cornelisz Ruijghoof (met hem samen) genomineerd voor het heemraadschap. Tot slot: gegeven zijn achternaam en al de bovenstaande blijken van 17^e eeuwse *networking* zal het bij de lezer van de rest van dit hoofdstuk ook geen verbazing meer wekken, als Joost van Ardenne wordt aangetroffen in het kamp van de Schiltmannen, lijnrecht tegenover de waarslieden uit de Polder De Zijde in Ouderkerk.

Tot zover de personages. En dan nu de aktie. We kunnen die soms tot in detail beschrijven dank zij een paar uitvoerige sententies en een groot aantal verklaringen in verschillende archieven.

Ruzie rond de Zijde Omslagen (1): 1686-90

Ambtelijke tarieven en des polders regt

De ouverture van dit laatste juridische ballet in twee delen is het gebeuren tijdens een paar ontmoetingen rond St Maarten (11 november) van 1686. Was dat elders de datum voor de verkiezing van Prins Carnaval (zo niet, natuurlijk, in het diep-Calvinistische Ouderkerk), hier ging het om aspecten bij een andere verkiezing: die van een waarsman in de polder De Zijde en de daaraan voorafgaande afrekening van de waarslieden op 1 december in de kerk van Ouderkerk. Verschillende gewezen waarslieden en heemraden uit Ouderkerk aan de IJssel, waaronder heemraden Heijndrick Cornelisz op 't Schoor en Abram Claesz (over wie straks meer), verschenen ten huize (te Lekkerkerk) van de secretaris van Ouderkerk, Adriaen Jacobsz Schiltman en even later ook bij Joost Schiltman in zijn Ouderkerkse huis, waar ook de secretaris weer bij was.⁵ De waarslieden zouden enkele weken later rekening en verantwoording gaan afleggen over hun beleid en daar waren normaliter de schout en de secretaris bij betrokken. De ontmoetingen verliep stroef: er ontstonden woorden over de hoogte van de declaraties van de secretaris en de schout met betrekking tot hun activiteiten voor het ambacht en de polders, die op alsmear hogere bedragen uitkwamen. Adriaan stelde de waarslieden en heemraden voor om hem dan maar voor het leven aan te stellen voor een vast salaris (waarbij hij blijkbaar met lagere vergoedingen tevreden zou zijn) of anders zoveel te betalen als in een andere polder, de Cromme, gebruikelijk was. Heijndrick Cornelisz weigerde dat: "Dat doen ick niet want ick wil des polders recht niet wechgeven...". Dit was een ongetwijfeld loffelijk streven, maar zoals nog zal blijken, was het recht van de polder niet op alle punten even duidelijk beschreven, en/of werd er over allerlei aspecten van dat recht heel verschillend gedacht. Uit de verklaring hierover wordt duidelijk dat het onze Heijndrick bij dat recht vooral om de hoogte van het tarief ging, en dat hij wilde vasthouden aan eerder gemaakte afspraken. Wel voegde hij daar aan toe dat als hij onder die voorwaarden niet wilde werken, de secretaris het de waarslieden dan niet kwalijk moest nemen als zij de taken van de secretaris zelf zouden uitvoeren of dat een ander zouden laten doen. Dat ging dus een paar stappen verder: hier vond hij het kennelijk tot het recht van de polder te behoren om desnoods buiten de secretaris om de rekening en andere zaken af te doen. Heijndrick had daarbij waarschijnlijk het oog op een precedent vlak bij: een goede kennis van hem had zoiets ook al eens gedaan met en voor de waarslieden van de Cromme, zonder dat de secretaris daar bij was geweest. Hij meende kennelijk dat dit voorval hem de optie bood hetzelfde kunstje in De Zijde ook uit te halen indien nodig, ongeacht de bepalingen in de gemeentelijke ordonnantie van 1616.

Toen die gesprekken plaatsvonden, was Heijndrick nog in functie als heemraad. Begin 1687 zou hij zich als afgaand heemraad terugtrekken uit dat ambt en weer even later – eind maart – zou hij in conflict raken met de schout. Ondertussen was hij waarsman geworden, en wel op de buurspraak van 1 december 1686. Zijn opkomen een paar weken eerder voor het recht van de polder tegen ideetjes van de secretaris van het ambacht en zijn oom – de Schiltmannenclan, zo mag misschien al wel gezegd worden - had dus

⁵ Zie de latere verklaringen in GAR ONA CAY 3084 aktes19/71 dd 18-7-1688 en 25/84 dd 20-11-1688.

plaatsgevonden tegen de achtergrond van Heijndricks voornemen om zich op zijn minst kandidaat te stellen voor het waarsmanschap, of misschien zelfs: de verwachting dat hij ook gekozen zou worden – wat ook inderdaad zou gebeuren. Als waarsman zette hij kwaad bloed bij de Schiltmannen door de schout in een steekspel voor de baljuw en diens mannen te betrekken over malversaties (of wat daarvoor werd gehouden) die het schoutelijke inkomen langs minder reguliere weg zouden hebben vermeerderd – we zullen er tegen het einde van dit hoofdstuk kort bijilstaan. We gaan nu verder met de waarsmannenkwesties.

December 1987 moest er weer een afrekening komen van de uitgaven van de Zijdense waarslieden en moest de opvolging van een van hen worden geregeld. Heijndrick Cornelisz Opschoor en zijn toenmalige mede-waardsman Willem Hendricxz Lagewaert deden de afrekening op eigen houtje, de secretaris passerend, inclusief het voorlezen van hun biljet aan de gezamenlijke Zijdense ingelanden. Dat werd niet gepikt door de hogere autoriteiten. Schout Schiltman was op die buurspraak aanwezig en maakte bezwaar tegen die gang van zaken, als plaatsvervangend secretaris. Heijndrick zou hebben geantwoord dat hij zich daar niets van aantrok, en ook niet opzag tegen een proces of vier-vijf. We weten niet wat er daarna is gezegd: of die kwestie van procederen ook echt is besproken en of daarmee is ingestemd. Hoe dan ook, we kunnen vaststellen dat Heijndrick de woorden die hij nog voor hij waarsman was zou hebben gesproken tegen de secretaris over het eventueel desnoods zelf doen van de rekening, hier ten uitvoer legde.

De buurspraak ging verder met haar volgende taak: het aanstellen van een nieuwe heemraad in plaats van Heijndrick (die van zijn tweede jaar de helft niet zou dienen). Er lag een voordracht: Huijbert Willemse of Willem Cornelisz Ruighhooft. Lagewaert koos Huijbert Willemsz en Ruijghooft werd aldus gepasseerd. Dit alles werd ook weer opgeschreven door een ander dan de (substituut-) secretaris De afspraak was, dat Huijbert Willemsz een half jaar later in dienst zou treden. Maar Joost Schiltman weigerde als substituut-bode om formeel af te kondigen dat Huijbert Willemsz de nieuwe waarsman zou zijn; als schout had hij zo doende daarna ook niets te beëdiggen en installeren, natuurlijk. Hij werd herhaaldelijk door de waarslieden officieel gemaand, maar legde dat alles naast zich neer. Het valt niet te bewijzen dat er een connectie is – geen van de betrokkenen sprak erover in de bewaard gebleven verklaringen - maar het zal Joost Schiltman ook niet moeilijk gevallen zijn om op deze manier *en passant* ook Heijndrick een voet dwars te zetten, de persoon die hem in de loop van 1687 publiekelijk als “dief en schelm” aan de schandpaal had genageld voor klein-frauduleus gedrag (daar kijken we straks nog naar). Ondertussen bleef Willem Hendricksz Lagewaert in functie als waarsman, naast Heijndrick Cornelisz die werd aangeduid als “gewezen waarsman”.

Hierna ontstond er een juridische strijd die al met al een decennium zou woeden. De eerste ronde werd gevormd door een tweetal processen en wat daaraan vastzat. Die ronde bespreken we direct hierna. Daarna zullen we stilstaan bij de tweede ronde: strijd tussen de Zijdse boeren over de omslag van losten voor processen. Gedurende de loop van die processen in Den Haag wist men elkaar in Ouderkerk behoorlijk te treiteren door omslagen lam te leggen, uitbetalingen op te houden, de waarslieden te gijzelen, en zo meer.

Ronde 1: de processen over de buurspraak van 1687

We zagen al hoe de onenigheden over wat er gebeurde tijdens de buurspraak van 1 december 1687 leidde tot twee processen. De secretaris wilde zijn recht erkend zien op het uitoefenen van zijn taken bij de omslag van de waarslieden en bij hun benoemingen, een en ander tegen een redelijk salaris. Adriaen Schiltman (niet Joost, die het ambt in feite waarnam

en op de buurspraak was gepasseerd) diende een rekest in bij het Hof van Holland tegen de waarslieden Lagewaert en Opschoor (proces 1). Daarna kwam er een tweede zaak, nu van de beide waarslieden tegen Joost (in al zijn hoedanigheden) wegens zijn weigering om de aanstelling van Willemsz af te kondigen en door te voeren (proces 2).

De eerste zaak betrof een eis van ‘maintenue’ van de ‘possessie *vel quasi*’ van het recht als secretaris (en ‘recredentie’ van hem als secretaris) de pen te mogen voeren en biljetten te schrijven bij omslagen en wat daarmee samenhangt (daartoe ook te moeten beschikken over alle specificaties van kosten) en bij benoemingen van waarslieden.⁶ Deze zaak had op 8 december 1688 tot een provisorioir vonnis geleid dat de eiser dit recht toekwam en dat gedaagden hem dat dienden te gunnen. De waarslieden handelden kennelijk niet conform dat vonnis uit 1688. De secretaris gijzelde vervolgens Lagewaert en Opschoor en ging met de zaak terug naar het Hof van Holland. Eind januari 1689 benoemde het Hof commissarissen om de zaak te onderzoeken; ze doen dat in februari en maart. Toen bleek dat de gegijzelden toch zouden instemmen met de eis van de secretaris om hem in zijn waardigheden en “rechten” te laten en werd de gijzeling opgeheven.⁷ Daarna blijkt er zelfs een tweede gijzeling te zijn geweest, want er is een uitspraak van het Hof van dezelfde datum als de sententies van de twee grote processen, midden 1690, waarin de op dat moment door Adriaen Schiltman kennelijk opnieuw gegijzelde Opschoor en Lagewaert tot verdere gijzeling werden veroordeeld totdat zij Schiltman het secretariaat zouden gunnen bij omslagen.⁸ Het Hof specificeerde in de sententie van proces 1 in 1690 nog eens wat de rechten van de secretaris waren, veroordeelde de gegijzelden in gijzeling te blijven tot zij de secretaris tot de possessie van zijn recht zouden ‘admitteren’, liet dit ook de omslag van december 1687 betreffen, legde vast dat het vindt dat de secretaris voor dit alles een “redelijk salaris” diende te genieten (dit laatste oogt in het vonnis als een terzijde maar kon wel eens de botte kern van de zaak zijn geweest) en veroordeelt de gegijzelden tot de kosten van het proces.⁹ Dat vonnis is zeer voorstelbaar, want de geldende reglementen en het daarachter schuilgaande gewoonterecht was tamelijk eenduidig, ondanks de inventieve *démarche* die Heijndrick Opschoor had voorgesteld en ten uitvoer gebracht.

In proces 2 waren de eisers de waarslieden Lagewaert en Opschoor;¹⁰ zij eisten dat Joost Schiltman in zijn hoedanigheid van bode alsnog deze benoeming zou proclameren en hem vervolgens als schout zou beëdigen en installeren. Hij was daartoe al verscheidene malen gemaand geweest, maar had dat systematisch geweigerd. Joost reageerde als volgt. Over de formele kanten aan de gebeurtenissen op 1 december 1687 was, zo zei hij, een kwestie ontstaan tussen de secretaris van Ouderkerk enerzijds en de waarslieden anderzijds (proces 1), omdat de secretaris zich in zijn possessie aangetast voelde (er werd gesproken over “notoire turbatiën en steurnisse”) en handhaving van zijn recht eiste. Weliswaar was hijzelf niet op die vergadering geweest, maar zijn substituut-secretaris (de gedaagde, schout Joost Schiltman) wel, en die had tegen de gang van zaken vergeefs geprotesteerd. Joost vond ook, dat de bode (hijzelf dus, nu in zijn derde hoedanigheid) slechts proclamatie kon doen van een besluit dat conform de formele procedures was tot stand gekomen, en over die procedures liep nou juist die andere zaak bij het Hof. Hij kon toch zijn broer niet in de wielen rijden in diens proces door, vooruitlopend op een oordeel daarover, al op voorhand in te

⁶ Zie het uiteindelijke vonnis, NA HvH 844/87, dd 28-7-1690; in eerste instantie eindigde deze zaak met vonnis NA HvH 1176/152, dd 8-12-1688.

⁷ NA HvH 1377, dd 1-2-1689 e.v.

⁸ SAMH GA OUY 986 391

⁹ NA HvH 844/86, dd 28-7-1690.

¹⁰ Sententie NA HvH 844/86 en 87, dd 28-7-1690. Aan het Hof van Holland werd op die datum Heijndrick Cornelis’ achternaam voor het eerst zo gespeld.

stemmen met de eis van de waarslieden. In de loop van dit proces verklaarde een aantal ingelanden op verzoek van de waarslieden dat Huijbert Willemsz volgens hen door de “gemeene en gecompareerde bueren” wettelijk en naar behoren en “als vanouds” was aangesteld.¹¹ Tussen haken: daaruit sprak toch wel een algemener gevoelen in de polder dat het aanstellen van waarslieden iets was wat de polder best kon zonder ambtelijke bemoeienis – wie toch moet betalen, kan het recht claimen om ook te betalen! Het hof oordeelde in zijn sententie van proces 2 in 1690 dat, als eerst Adriaan Schiltman in zijn rechten hersteld zou zijn volgens het eerste vonnis, Joost Schiltman het biljet over de aanstelling van Huijbert openbaar moest maken, hem de eed diende af te nemen en “in zijn bediening [moest] introduceren”. De waarslieden kregen wat dat tweede proces betreft dus materieel hun zin, al werden zij door de uitspraak in proces 1 in hun mogelijke formele pretenties (‘we kunnen het zelf wel’) gefnuikt.

Wie zou denken dat de Zijdense kousen hiermee af waren, komt bedrogen uit. Een paar maanden na de beide vonnissen, eind oktober, was Huijbert Willemsz nog steeds niet aangesteld en zetten de waarslieden hierover een volgende aanval op Joost in. De buurspraak kwam er weer aan en de waarslieden kondigden via een deurwaarder aan dat ze zich wat betreft de rechten van de secretaris of diens plaatsvervanger braaf aan het vonnis van het Hof zouden houden, inclusief diens claims voor wat betreft de omslag van 1 december 1687, dat de Schiltmannen dus wat Huijbert betreft nu aan zet waren en dat eventuele schade bij nalatigheid op hen verhaald zou worden. En inderdaad: Adriaen Schiltman herschreef de omslag van 1687 eind november 1690 en las het resultaat (het zogenaamde *slot*) voor in de kerk. Direct daarna kwam een aantal ingelanden uit diens kamp bijeen voor ook een wijntje of een biertje ten huize van Joost Schiltman die daar op dat moment met de Krimpenerwaardse hoogheemraad Everhart Maes al een glas wijn zat te drinken. Kennelijk moest deze afloop van de processen worden gevierd. Er ontstond het een en ander aan “discourse” tussen de aanwezigen. Willem Ruijghoofd stond verschillende malen op en wilde met Everhart Maes wedden om wel een anker wijn (zo’n veertig flessen) dat hij nooit een stuiver zou betalen aan aan de onkosten die de waarslieden hadden gemaakt voor hun eerder beschreven processen tegen de Schiltmans, waar de ook aanwezige Aert Egbertse een zootje vis aan zei toe te willen voegen, en waarbij Ruijghoofd tenslotte opmerkte dat als een van zijn lichaamsdelen zou overwegen bij te dragen aan de kosten van pleidooien, hij dat zou afhakken en als een haar op zijn hoofd zoiets van plan zou zijn, hij die zou uittrekken. Wat de andere ook aanwezigen aan wijsheden toe te voegen hadden aan dit staaltje rederijkersschap, is onopgemerkt gebleven – gelukkig maar, waarschijnlijk. Over de bevestiging van de benoeming van Huijbert Willemsz wordt in de verklaringen naar aanleiding van dit feestje niet gesproken. In 1692 en 1693 blijkt hij wel als waarsman te functioneren, dus kennelijk is die installatie, met misschien enige vertraging, toch tot stand gekomen.

Het feestje ten huize van de schout aan het eind van ronde 1 in de conflicten in De Zijde zette luid en duidelijk de toon voor wat er zou gaan gebeuren in ronde 2 : het zou nu gaan over een van de processen in ronde 1 afgeleide doorwerking: de doorberekening van de proceskosten. Maar voordat we verder gaan met de gebeurtenissen in die tweede ronde, moeten we ons afvragen wat er in ronde 1 nu precies aan de hand was.

De vergoedingen en de omslagen

¹¹ GAR ONA CAY 3084 122, dd 10-2-1689.

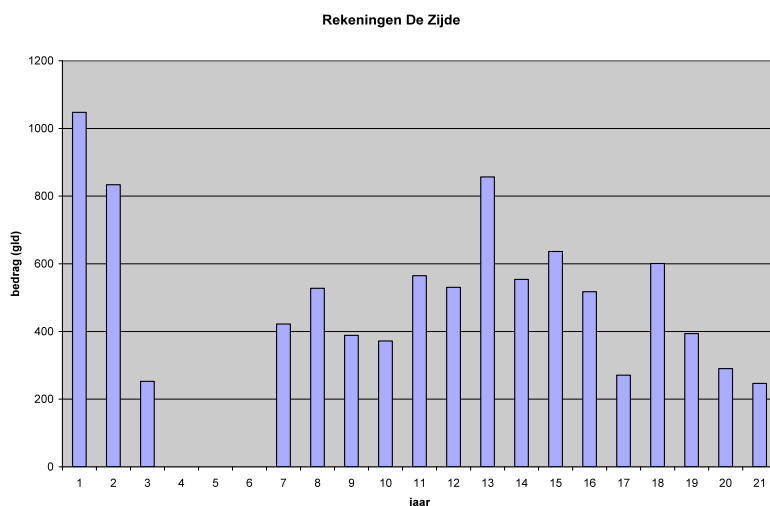
De narigheid was dus in formeel opzicht begonnen toen de in december 1687 zittende waarslieden biljetten maakten, omslagen opstelden en afkondigden, en nieuwe waarslieden aanstelden buiten de hierboven samengevatte procedures en met name: buiten de secretaris of zijn plaatsvervanger om. Ze kunnen daar principiële redenen voor hebben gehad (een voorkeur voor meer macht aan de ingelanden en minder afhankelijkheid van ambtelijke monopolies), of louter financiële: de hoogte van de vergoedingen die hen niet aanstond.

Wat die ambtelijke monopolies betreft, kan je zeker vanuit een positie van enkele eeuwen later vinden dat een aantal zaken die in 1687 waren voorbehouden aan functionarissen, houders van bepaalde ambten in dorpen als Ouderkerk, best wel door anderen gedaan hadden kunnen worden. Die hele nogal complexe rolverdeling tussen schout, secretaris en bode kon voorstelbaar weleens tot fricties of irritaties leiden. En dat zou nog meer het geval kunnen zijn als die functies grotendeels door slechts één persoon zouden worden vervuld, zoals bij Joost Schiltman het geval was die naast zijn schoutambt optrad als bode en van zijn broer het secretariaat waarnam. Dat leidde er in zijn geval toe dat hij, op meesterlijke wijze jonglerend met de mandaten van elk van die functionarissen, lokale besluitvormingsprocessen die hem niet zinden (al dan niet terecht – dat laat ik hier in het midden) wist te frustreren. We zullen dat ook in dit hoofdstuk verschillende malen zien. Bij die cumulatie van petten op zijn hoofd kan het hem gegaan zijn om de daarbij horende cumulatie van revenuen, maar alles duidt erop dat het hem zeker óók ging om de extra macht die dit met zich meebracht. Het is overigens niet zo dat deze stapeling van functies een recente uitvinding was van Joost Schiltman: al snel nadat hij schout was geworden (in 1655) had hij zijn taak uitgebreid door ook het bodeschap en het substituut-secretarisschap aan zich te trekken. Al snel, in 1658, had dit al tot zoveel ergernis geleid in het ambacht, dat diverse ingelanden waaronder Cornelis Jansz opt Schoor (de vader van waarsman Heijndrick Cornelisz) op verzoek van de toenmalige heemraden hadden verklaard dat zij zoiets nog nooit eerder hadden meegemaakt (wat door een eerder schout overigens in datzelfde jaar werd ontkend). Men vond die machtsconcentratie bij de schout dus lang niet overal acceptabel. En dat kan dertig jaar later best weer acuut geworden zijn rond een schout die naar was gebleken niet wars was van het spelen van spelletjes die in zijn voordeel afliepen.

Hoe zat het met de financiële gronden, met die vergoedingen? De honoraria voor functionarissen in Ouderkerk zijn hierboven al gegeven. Die waren overigens een kleine 10 jaar niet gestegen, dus het punt uit de ouverture van het alsmaar oplopen van de kosten voor de polders kan daar niet aan hebben gelegen. Er zal, wil dit punt overeind blijven, sprake moeten zijn geweest van meer of hogere declaraties voor kleine administratieve handelingen buiten de sfeer van het vaste salaris, of van oplopende spanning daarover. In 1678 ving de schout als schout in de polder De Zijde bijvoorbeeld 1 gulden voor zulke klusjes maar als substituut-secretaris en bode nog eens ruim 45 gulden; iets dergelijks gold natuurlijk voor de andere polders. Als inner in het ambacht van de verponding dat jaar kwam daar voor hem nog eens ruim 50 gulden bij. De secretaris kreeg slechts zo'n 4 gulden voor werkzaamheden in De Zijde, maar had bewust een groot deel aan de schout gelaten in diens hoedanigheid van substituut-secretaris. Als substituut-secretaris en bode ontving de schout bijvoorbeeld anderhalf maal zijn schoutsloon aan vergoedingen (waarin overigens wel een vaste component zal hebben gezeten) en voor het doen van aankondigingen als schout zo'n 10% bovenop zijn salaris. In 1688 voegde de schout in al zijn hoedanigheden bijna 8 gulden toe aan zijn salaris voor het schrijven van gelaakte condities van de gemenelandsgoederen in De Zijde. Kortom, die bedragen stelden soms best wat voor; de kwestie lijkt heel wat meer te zijn dan alleen maar een spijker op laag water. Ondanks dat: omgeslagen over zo'n 370 morgens land (voor de polder De Zijde alleen) zijn zulke bedragen niet overweldigend. Er zal toch best heel wat aan zulke vergoedingen verspijkerd moeten zijn, wil de ruzie daarover de kosten van

daarop gerichte processen waard zijn. Maar misschien ging het niet alleen over honoreringen en vergoedingen maar ook over uitgavenposten daarbuiten, voor de betrokkenen zelf dan wel voor diensten door derden op hun nadrukkelijke voorspraak. Laten we daarom eens kijken naar de ontwikkeling van de polderrekeningen.

De hoogtes van de rekeningen voor de polder De Zijde van 1677 (jaar 1) tot 1697 (jaar 21) zijn hieronder in een grafiek weergegeven voor zover ze bekend zijn gebleven. Het gemiddelde is 517 gld.¹² Het lijkt er niet op dat voor 1686 en 1687 (jaren 10 en 11) hoge bedragen werden gevraagd: 372, resp. 565 gulden. De hoogte van de omslagen lijkt geen reden op te leveren voor getergde gesprekken over des polders rekening en omslag in 1686.

In feite is er tot en met 1686 naar het schijnt niets aan de hand: elk jaar werd de rekening opgesteld en omgeslagen zonder enig bijzonders. Als er al iets opvalt in de eerste helft van de grafiek dan is het dat de polderlasten blijkbaar heel wat hoger lagen voor 1680 dan tien jaar later.

De rekening over 1686 (jaar 10) werd opgesteld door waarslieden Willem Leenderstz Cors en Heijndrick Opschoor. De twee gesprekken met de Schilmmannen vonden plaats kort voor deze omslag. Maar ondanks die gesprekken en de daarin opgeborrelde onvrede ging de omslag gewoon door. Pas daarna begon er een periode met kennelijke problemen. De omslag 1687 (jaar 11) werd pas in 1690 vastgesteld; die van 1688 en 1689 moesten wachten tot 1692; die van 1690 t/m 1692 zelfs tot 1697; die van 1693 t/m 1694 zijn in 1695 afgehandeld. Dit duidt wel op narigheid.

In de omslag over 1687, de eerste van het duo Heijndrick Opschoor en Willem Lagewaert, is zo te zien ook niet echt veel aan de orde; wel valt op dat er een nogal forse post is (zo'n $\frac{3}{4}$ van de totale rekening) voor timmerwerk verricht door Joost Vassen van Ardenne – iemand uit het Schiltmannen-kamp, maar niettemin: een timmerman. Zo iets kon gemakkelijk gebeuren, als er een forse klus te klaren was: die kwamen nu eenmaal in horten en stoten. En het valt niet in te zien dat deze post aanleiding zou kunnen zijn voor verantwoordingen buiten de daarvoor aangewezen functionarissen om. De afrekening over 1687 is overigens de eerste rekening en omslag nadat er rond de persoon van de schout Joost Schiltman moeilijkheden waren ontstaan – moeilijkheden Heijndrick Opschoor en zijn voormalige oud-heemraad Abraham Claesz Noorlander hoorbaar hadden gemaakt tijdens een forse scheldpartij voor de deur en – wat misschien nog erger was – voor het aangezicht van

¹² SAMH GA OUY OA 986 inv nr 401

Joost's vrouw. Maar juist dat die twee oud-heemraden daarbij betrokken waren, duidt erop dat die verwijten eerder een *ambachts*-achtergrond hadden dan een *polder*-gerelateerde oorzaak; we zullen hierna zien dat dit ook inderdaad zo was. Toch kan het maar al te gemakkelijk zo zijn gelopen dat de schout alleen maar de persoon van Heijndrick op 't Schoor zag, en niet zijn functie op het moment van die beschuldiging. Het eigenmachtige optreden van de waarslieden kan best te maken hebben gehad met de ressentimenten richting de Schiltmannen die bij een deel van de Ouwerkerkers – vooral in De Zijde – bestonden, maar het kan ook om een stukje machtsstrijd zijn gegaan tussen een deel van de ingelanden en de gevestigde autoriteiten. Kwesties over vergoedingen voor administratieve handelingen kunnen de druppels zijn geweest die de emmer van de waarslieden deed overlopen, eerst in woorden op St Maarten 1686 en toen, zicht- en tastbaar, op 1 december 1687.

De volgende omslag was die van 1688 en drie waarslieden waren daarmee bezig: Lagewaert, Opschoor en ook diens verhoopte opvolger Huijberts. Het kon toen niet komen tot goedkeuring omdat er inmiddels processen liepen inzake het gedrag van de waarslieden en van Joost Schiltman. De opslag op zich was niet opvallende hoog: hij kwam uit even boven het gemiddelde. Wel was er verzet ontstaan tegen bepaalde posten erop. Met de rekening over 1689 is iets dergelijks aan de orde en ook die werd uitgesteld.

De tweede ronde: 1691-1697

Hoe ging het verder met de omslag? Er moet ondanks de vonnissen toch nog verzet zijn geweest, want het moest komen tot een vergelijk dat is vastgelegd in een “verbale van haere Edele Mogendheden van dato 7 november 1691” die helaas niet is teruggevonden. De zaak is dus blijkbaar door één van de partijen zelfs voor de Staten van Holland gebracht en door enkele commissarissen daarvan afgewikkeld. Dat verdrag heeft ertoe geleid dat, om te beginnen, de omslagen over 1688 en 1689 in juli 1692 werden geëffectueerd, zij het onder protest. De schout, Willem Cornelis Ruijghoofd en diverse anderen verzetten zich expliciet tegen een – niet geringe: weer zo'n 70 % – post in de omslag van 1688: het salaris van een procureur die de waarslieden kennelijk hadden ingeschakeld voor hun processen. De rekening over 1689 bevatte een veel kleinere post voor advocaatskosten en ook die post lokte kanttekeningen uit toen hij in 1692 actueel werd. In de loop van al het heen-en-weer erover werd de uiteindelijke omslag voor 1688 fors verlaagd door aftrek van een deel van de proceskosten (al wist Hendrick Cornelisz Opschoor die aftrek veel later toch wel weer te verhalen op de Zijdense ingelanden, zoals we nog zullen zien).

De gemoederen raakten niet alleen verhit tijdens buurspraken, maar ook op straat en in de boerenwoningen. Er werd actief geroddeld en gelobbied, ongetwijfeld door beide kampen. Een deel daarvan valt af te lezen uit verklaringen die notarieel werden vastgelegd en die moeten hebben gediend om punten te scoren in de comparities voor commissarissen van het Hof van Holland die de aangespannen zaken probeerden te beslechten. De groep rond Ruijghoofd nam het de waarslieden kwalijk dat die zich met die processen bezighielden in plaats van hun gewone werk te doen en mat dat breed uit. In 1692 zou Ruijghoofd zelf tegen molenaar Diestenburg hebben gezegd dat de waarslieden van De Zijde hun geld blijkbaar liever opmaakten aan processen dan dat zij noodzakelijke nieuwe onderdelen voor de molen zouden aanschaffen. En toen volgde een nog krachtiger uitspraak: “Eer dat ick eenen duijt aan de pleijtcosten . . . ende processen tegen den schout en secretaris van Ouwerkerck soude betalen, soo woude ick liever dat ick aanden hoogsten boom opgehangen wierde die in Ouwerkerck is”. Overigens: de aantijging om die molen was werkelijk een *gotspe*: we zien in

de bescheiden Opschoor en Lagewaert zich letterlijk in de schulden staken om nu juist wel die molen te laten repareren.

Eind 1692 dienden Willem Ruijghoofd met zijn companen Aert Egberts en Jan Ariensz Weggeman mede namens andere ingelanden een rekest in bij het Hof van Holland claimende dat beide waarslieden nalatig waren geweest in het naleven van de provisionele sententie van december 1688, en te kwader trouw.¹³ Hun protesten werden dus nu getransformeerd tot een proces (proces 3). Hun claim was, dat door de fouten tijdens de buurspraak eind 1687 schade was ontstaan. Ruijghoofd cs spraken over wel 600 gulden aan kosten in verband met die nalatigheid, door de waarslieden “gebaard” en ten onrechte in de omslag gebracht. Ze wilden daarom een nieuwe omslag over 1688 en 1689 en vorderden het teveel in rekening gebrachte terug. Er volgde een comparitie voor commissarissen die gunstig uitviel voor de waarslieden maar zonder gevolg bleef in Ouderkerk. Daarop meldden Lagewaert en Opschoor in rekest aan het Hof¹⁴ dat zou leiden tot een vierde proces, dat zij als waarslieden afrekening hadden gedaan tijdens een buurspraak en dat slechts een klein deel van de ingelanden weigerde die te betalen (zo’n 7 of 8, stellen ze, samen nog niet goed voor 1/7 van het land in de polder (in feite tel ik naast de schout hooguit 8 of 9 namen, JBO). De overigen stemden kennelijk in, of schikten in. De waarslieden vroegen de schout om ‘uitlegging’ (vermoedelijk evenals in het geval van de heemraden-omslag te volgen door een opgelegde inning bij halsstarrigheid) maar die weigerde dat, daartoe geïnstigeerd door die 7 weigerachtigen. De waarslieden vroegen daarom nu om een aanwijzing aan de schout om tot uitlegging over te gaan en de baten daarvan aan de waarslieden te overhandigen. Het Hof van Holland zond weer eens een paar commissarissen.

Ruijghoofd c.s. (inclusief Joost van Ardenne) waren intussen weer druk in de weer om verklaringen los te praten van ingelanden die de waarslieden in een kwaad daglicht zouden stellen.¹⁵ Ze zochten verklaringen die inhielden dat de waarslieden de kades in de polder in 1690 en 1691 niet hadden geschouwd. Ze probeerden de molenaar te laten verklaren dat hij zijn geld niet had ontvangen van de waarslieden (waar de molenaar zei er helemaal niet mee te zitten). Ruijghoofd persoonlijk probeerde de molenaar vervolgens te laten verklaren dat de waarslieden de molentocht al in geen twee jaren hadden geschouwd (hetgeen volgens de molenaar onwaar was). De smit werd gevraagd of die zijn geld van de laatste twee omslagen al had gehad (wat overigens zo was), de zeilmaker van de polder werd op soortgelijke wijze (en ook zonder succes) uit zijn tent gelokt. Bij dit alles speelde ook de nieuwe substituut-secretaris, Cornelis Brouwer, die ook schoolmeester was, een rol. Een dubieuze. De zeilmaker werd bijvoorbeeld lelijk onder druk gezet en men wilde hem laten verklaren dat hij zijn geld opeiste van de waarslieden; toen hij zei dat hij eerst met hen zou spreken, schreef Brouwer op dat de zeilmaker zijn geld wel wenste te hebben – waarop deze erop moest aandringen dat er dan wel bijgeschreven moest worden dat hij ondertussen zou doorgaan met leveren aan de polder.

Daarna volgde een bijeenkomst waarop beide waarslieden en Ruijghoofd cs voor commissarissen van het Hof akkoord gaan met een “verdrag”.¹⁶ Lagewaert en Opschoor wilden hun waarsmanschap neerleggen maar werden wel nadrukkelijk gemachtigd voort te gaan met de afronding van de omslagen van 1688 en 1689, en daarna die van 1690 t/m 1692 te doen.¹⁷ De (ex-) waarslieden mochten alle kosten in rekening brengen, al moesten zij wel toestaan dat daarover later debat gevoerd kon worden. Processen 4 en 5 waren op deze wijze

¹³ NA HvH 3049 dd 18-12-1692.

¹⁴ NA HvH 3050 12-1-1693.

¹⁵ Zie bijvoorbeeld GAR ONA CaY 3087 85ff, dd 26-01-1693.

¹⁶ HvH 1386: Verbalen dd 30-01-1693

¹⁷ NA HvH 1386 dd 30-01-1693.

tot een eind gebracht. Naast Huibert Willems moest nu een andere waarsman komen voor het dagelijkse werk.

De inkt van dit verbaal was nog niet echt droog, of er vond inderdaad een nieuwe buurstemme om een volgende waarsman te kiezen (februari 1693). Maar dat bleek nog niet zo gemakkelijk te zijn. De afgaande Heijndrick Cornelisz stelde een tweetal voor en zijn tegenstander Willem Cornelisz Ruijghoofd eveneens (waarbij hijzelf één van zijn tweetal was). Er werd gestemd. De substituut-secretaris Cornelis Brouwer was aanwezig en vroeg of iedereen zijn stem had uitgebracht, waarna hij wilde vertrekken. Hij was blijkbaar van plan om zich aan het geheel te onttrekken, waarschijnlijk omdat de uitslag van de stemming hem niet beviel. Waarsman Huibert Willems liet hem nog verklaren hoe de stemming was uitgevallen en inderdaad won het duo van Heijndrick Cornelisz, zij het met slechts een paar stemmen. Wel meldde Brouwer dat hij van een ander persoon (uit het Ruijghoofden-kamp) een stemverklaring vooraf gekregen had (wat de marges *nog* smaller maakte). Huijbert Willemsz koos toen toch één van de winnende genomineerden tot “mijn maet”: Arij Leendertsz Cors. Daarop verliet men de kerk en sloot Brouwer de deur, niet alleen de kerk maar ook de vergadering zo formeel afsluitende. Hij zou dat dichtdoen van de deur later trouwens (gemakshalve?) vergeten zijn. En dat was niet onbelangrijk: daarna zouden enkele anderen toch nog hebben gezegd alsnog een stem te willen uitbrengen, aldus de bode. Die stemmen zouden blijkbaar eventueel de balans hebben veranderd. Maar Huijbert Willemsz en diens partij hielden voet bij stuk, waarop het Ruijghoofden-kamp hem voor het gerecht daagde. De afgaande waarslieden verzochten het Hof van Holland in een rekest van juli 1693 om de substituut-secretaris te horen over deze wel zeer warrige gang van zaken. Brouwer is ook gesommeerd te verschijnen in kort geding maar hij weigerde dat, omdat – naar hij zei – kwaadwillende lieden de polder De Zijde trachtten te houden “in een gedurige combust”. Daar leek het zo langzamerhand inderdaad op. Van verdere stappen in dit zaakje is niets gevonden, maar uit de stukken valt af te leiden dat Huijbert Willemsz alleen verder moet zijn gegaan. De omstreden Cors zou overigens in elk geval in 1697 toch in functie treden als waarsman.

Begin 1693 liep er ook een proces tegen de nieuwe schout, Adriaan de Veth over de uitlegging van de omslagen van de waarslieden. Uit een gepronuncieerd advies van het Hof van Holland blijkt dat Veth tevreden zou zijn als het geschil tussen Lagewaart en Opschoor enerzijds en Ruijghoofd cs anderzijds in het voordeel van de eersten wordt beslist en dat hij de eventueel vereiste uitlegging zou doen.¹⁸ Het Ruijghoofden-kamp machtigde een procureur om een proces te beginnen om een buurstemme af te dwingen over de omslag. Het heeft wel een zekere humor dat Ruijghoofd en de zijnen nog een tweede ijzer in dat vuurtje legden: ze eisten dat de waarslieden hun werk deden zonder bezoldiging, conform hun eed.

In 1697 zou Heijndrick Opschoor mede namens zijn inmiddels overleden collega-waarsman Willem Leendertsz de omslagen over 1690 t/m 1692 indienen; met de laatste omslag werd ook een door beiden voorgeschoten reparatie aan de molen gecompenseerd (ten bedrage van bijna 200 gulden). De volgende drie omslagen (1693 t/m 1695) werden alle door Huibert Willemsz gedaan en wel in 1695. Voor 1694 bracht hij voor zestig guldens kosten in rekening voor een verblijf in Den Haag omdat hij door Aert Egberts was gedagvaard inzake de verkiezing tot waarsman van Arij Leendertsz Cors. De omslag van 1696 ging probleemloos en in 1697 blijken er twee nieuwe waarslieden te zijn: de al genoemde Arij Leendertse Cors en Cornelis Willemsz Ruijghoofd (een zoon van Willem Cornelisz). Dit lijkt op een poging de tegenstellingen nu eindelijk eens te gaan vergeten en de vredespijp te roken. Het combust verstomde.

¹⁸ NA HvH 1177/12 dd 05-02-1693.

In datzelfde jaar 1697 diende Heijndrick Cornelisz Opschoor naast de gewone omslagen over 1690-92 ook een extraordinaire omslag¹⁹ in van ruim 1500 gulden voor kosten gemaakt vanaf 1687 die nog open stonden. Onder die laatste bevonden zich declaraties van hemzelf ten bedrage van ruim 250 gulden, en een bedrag van bijna 200 gulden voor kosten “die in de omslag 1688/89 zijn gedebiteerd”, waarmee dus een correctie uit het verleden ongedaan werd gemaakt. Alle posten hadden betrekking op rechtszaken en daarmee samenhangende kosten. In deze buitengewone omslag wordt melding gemaakt van zaken tegen Joost Schiltman (schout), Cornelis Brouwer (de substituut secretaris), schout Veth (de opvolger van Joost Schiltman), en Willem Cornelis Ruijghoofd. Die kennen we al. De hoofdzaak in de kostenraming waren rekeningen voor de oudere processen. Het is goed om even stil te staan bij deze rekening. Die was dus opgelopen tot 1500 gulden, bijna driemaal de gemiddelde totale jaarlijkse rekening van de polder, en misschien wel het *vijftig-* tot *honderdvoudige* van de jaarlijkse lasten van de vergoedingen voor hun schrijf- en proclamatiewerk ten behoeve van de polder van schout, secretaris en bode. Het streven naar “des polders recht” waar Heijndrick Cornelisz voor stond in 1686, werd duur betaald in de 11 jaar daarna – vooral weer door het vechten in tweede instantie over de vraag wie de kosten van al dit vechten tenslotte zou moeten ophoesten.

Het waarsmanschap van Opschoor, dat in 1686 begon, duurde al met al dus wel erg veel langer dan de reguliere twee jaar, en kwam pas in 1697 met die buitengewone omslag tot een werkelijk eind – al fungeerde hij vanaf 1693 niet echt meer als waarsman. Aanvankelijk raakte hij verwickeld in kwesties over vergoedingen voor administratieve handelingen van een nogal creatieve en inventieve schout, en deed hijzelf een greep naar *countervailing power* door diezelde schout-annex secretaris –annex bode buiten spel te willen manoeuvreren. Vanaf 1687 zijn het vooral de proceskosten die daarmee samenhangen geweest die problemen hebben veroorzaakt. In 1691 en 1692 gingen beide toen dienende waarslieden schulden aan met hun eigen inkomsten en die van de polder als onderpand; in totaal zo’n 500 gulden. In 1691 leende Hendrik Opschoor alleen (dat wil zeggen: met zijn vrouw, met hun beider boerderijen als onderpand) een zeer groot bedrag, mogelijk ook om een aantal waarsmanschap-gerelateerde zaken te kunnen blijven financieren.²⁰ Aan het eind van de rit, medio 1697, zullen zijn kosten tenslotte zijn verhaald, maar kort daarna moest hij toch een van zijn twee boerderijen verkopen.

De schilderachtige schout Schiltman

Joost Schiltman, schout van Ouderkerk van 1656 tot zijn dood in 1691, moet een kleurrijk figuur zijn geweest, die bij tijde en wijle flink wat weerspraak opriep in het ambacht. En soms was die weerspraak ook weer heel kleurrijk. Eerder bleek, dat al kort na zijn benoeming tot schout commotie ontstond doordat hij allerlei andere ambtelijke functies in het ambacht naar zich toetrok. Zo zag Ouderkerk hem het slachtoffer worden van een plagerij in 1660 waarbij zijn zetel in de kerk werd dichtgetimmerd, en van een steekpartij op straat, in 1659. Tegen het einde van zijn ambtsperiode, in 1686-7 waren de rapen ook weer verschillende malen heel erg gaar. Joost was dus bepaald geen persoon van onbesproken gedrag en rond sommige van die gedragingen hangen ook luchtjes van hang naar macht en centjes. Het is verschillende malen gekomen tot rechtszaken, maar nooit is hij uit zijn functie gezet – al ontsnapte hij aan sententies in minstens twee zaken vanwege zijn eigen verscheiden

¹⁹ SAMH GA OUY 986 391, dd 3-4-1697

²⁰ SAMH GA OUY 998-25, dd 3-9-91.

uit het Ouderkerkse ondermaanse, in 1691. We zullen een paar van die kwesties hieronder de revue laten passeren – ze geven relevante achtergrond voor een deel van de hier besproken Zijdense zaken en bovendien een aardige inkijk in 17^e eeuws dorpsleven in de waarden. Ik begin met de kwesties rond het kleinzegel en ga daarna in (korter) op een zaak betreffende een schuld aan het ambacht inzake de ingaring van de verponding. Beide kwesties betreffen zaken die moeten zijn begonnen of acuut werden in 1685-1690 (van de tweede zaak bleken later wortels terug te gaan tot 1672). Een laatste blijk van creatief (of liever: autoritair) declareren dat al veel langer moet zijn teruggegaan, is de klacht van de heemraden in 1691 (ruim voor zijn overlijden, overigens, dus er broeide weer iets) dat Joost nooit rekenschap en verantwoording aflegde voor de heemraden van zijn uitgaven, voorschotten, vacatiegelden en andere onkosten maar alles op een grote hoop placht te gooien en daarvoor integraal vergoeding eiste. Blijkbaar zag het ambachtelijke gerecht geen kans zijn voorzitter en procedurebewaker op dit punt in de hand te houden.

Dit hoofdstuk begon met een paar ontmoetingen eind 1686 tussen enkele heemraden (waaronder Heijndrick Cornelisz Opschoor) en de plaatselijke nomenclatura (verpersoonlijkt door scretaris Adriaen Schiltman en schout-en-nog-veel-meer Joost Schiltman). Drie weken later werd Heijndrick Cornelisz gekozen tot waarsman en begon het aftellen van zijn termijn als heemraad. Weer twee weken later, op 15 december 1686, zou hij samen met zijn collega-heemraad Abraham Claasz Noorlander de kerkenraadsvergadering van Ouderkerk binnenstappen, om aan te dringen op actie door dat college omdat Joost Schiltman een dief zou zijn (volgens andere verklaringen zelfs een “dief en schelm”!). Dat is natuurlijk niet niks, voor iemand die nu juist tot taak heeft het recht te handhaven. Abraham en Heijndrick kwamen de kerkenraad melden dat zij en met hen verschillende andere Ouderkerkers niet aan het Heilig Avondmaal zouden deelnemen als ook de schout daar zou worden toegelaten. De kerkenraad wilde weten waarop deze stellingname berustte en de beide broeders zeiden daarop: “...omdat hij gehouden wordt voor een dief en hem dat verweten is, waarvan hij zich evenwel tot nog toe niet heeft gepurgeerd” (een wel heel plastische aanduiding van “gezuiverd”), noch van plan is dat te doen. Dat was een ernstige beschuldiging, komend uit de mond van twee heemraden. En wat zij in feite eisten (uitsluiting door de kerkenraad van de schout van het Heilig Avondmaal) was zo ongeveer het ergste wat iemand in de gemeenschap van het ambacht kon worden aangedaan. Na er een paar nachties over te hebben geslapen, kwam de kerkenraad weer bijeen en confronteerde toen Joost met deze beschuldiging. Die repliceerde dat hij wel wist van die praatjes (en ook wie ze had rondgestrooid), maar dat hij, omdat ze waren geuit op een “dronckenavond”, ze hield voor dronkenmanspraatjes. Hij stelde dat hij “...niet wist ooit enige dieverije ontrecht iemand gepleegt te hebben” (aldus een bijlage bij het oudste bewaarde notulenboek van de kerkenraad)²¹. De schout geeft daarna te kennen dat hij niet graag ergernis zou willen geven in de gemeente, en hij bood aan om, liefst zonder “verbodt” van de kerkenraad, zich deze keer vrijwillig te onthouden van het Avondmaal. Op die manier hield hij de eer aan zichzelf. En zo zal het zijn gegaan, maar het leed was daarmee nog lang niet geleden!

Fig. XXX: Excerpt uit het verslag van de Ouderkerkse Kerkenraad: de schout onthoudt zich ‘vrijwillig’ van het Heilig Avondmaal

Enkele maanden later speelde de kwestie weer op, en wel vlak voor Pasen 1687. Weer werd er een verklaring opgemaakt door de kerkenraad, maar deze breekt kort na het begin af. Dat werd de schout te machtig. Een maand later, op 26 mei, begon er een procedure voor de Hoge Vierschaar te Dordrecht, aangespannen door hem tegen de genoemde heemraden en

²¹ SAMG, oa OUY, ac 997, inv. nr. 1.

nog enkele anderen.²² Al in de december-vergaderingen hadden de beide heemraden trouwens verklaard bereid te zijn de zaak voor de rechter te bewijzen; die bel werd de kat nu toch echt aangebonden.

Uit de aanklacht en uit allerlei verklaringen daar omheen, blijkt, dat de schout eind maart in zijn eigen huis weer is uitgemaakt voor dief en schelm (kennelijk door beide heemraden), en dat dit ook nog eens herhaald is voor Joost's vrouw en dienstmeisje. Ook herbergier Dirc Rutten had de schout op straat en in diens eigen huis belasterd, terwijl molenaar Claes Diestenburg deze "lasterlijke" en "aldervilainste" beschuldigingen op een andere gelegenheid had geuit ten huize van bakker Jan Claasse. Dergelijke uitingen (die de schout letsel aandeden, wat in het juridisch jargon van die tijd een *injurie* opleverde) waren ook gedaan door de beide heemraden voor het huis van de herbergier tegenover de kerk ('s *Heerenhuis* genoemd). Kortom, de schelmerij van de schout was de "talk of the town".

Fig. XXX: Aanklacht en eis in de zaak van Joost Schiltman tegen Hendrick Cornelisz opt Schoor, Hoge Vierschaar, 26 mei 1687

De schout eiste dat de gedaagden door de Hoge Vierschaar zouden worden veroordeeld deze 'injurie' te 'repareren', door in zijn aanwezigheid publiekelijk te verklaren dat de schout een eerlijk man was, dat de beschuldiging tegen de waarheid was uitgesproken, dat dit de gedaagden "van herten leet is", en dat zij allen 100 ducaten (of: 500 guldens – voorwaar niet niks!) dienden te storten in de armenkas van het ambacht.

Wat was er aan de hand? Helemaal zeker weten we dat niet, want de uitspraken voor de vierschaar maken wel duidelijk hoezeer de schout zich in zijn eer gekwetst voelde, maar zeggen weinig concreets over de achtergrond van dit alles. Het was natuurlijk ook niet in het belang van de schout om daarover uit te weiden; die poseerde liever als een deugdzaam iemand die eerder de plaatselijke armen dan zichzelf financieel liet profiteren van een eventuele goede afloop van de zaak en liever vrijwillig afzag van deelname aan het avondmaal dan de zaak op de spits te drijven. Iets van de sluier wordt opgelicht in een latere zet in het juridische steekspel dat nu volgde. Joosts' beschuldigers moeten hebben gedacht dat een tegenaanval weleens hun beste verdediging zou kunnen zijn. Op hun beurt daagden zij daarom Schiltman voor dezelfde Hoge Vierschaar omdat die hen op "onverdraaglijke" wijze had beticht van het verspreiden van valse geruchten en het hebben van een "malitieuze humeur". Ook zij eisten "reparatie" (maar verbonden daar geen exorbitante boetes aan). Ondertussen lieten zij, ter rechtvaardiging van hun beschuldigingen, aantekenen dat Schiltman zich vast wel zou herinneren wat hij met Johan Schaijck, de pachter van het Cleijn Zegel, had geregeld. Dat Cleijn Zegel was een zegel dat op allerlei aktes verklaringen, boetes, testamenten en dergelijke moest worden aangebracht om ze juridische status te verlenen; het zegel moest worden gekocht. Noorlander en Opschoor suggereerden zo dat er op de een of andere wijze rond dit klein zegel was gesjoemeld en dat de schout daarbij betrokken was. Daarbij bleef het, wat de processtukken betreft, maar er is meer gearchiveerd. Ongetwijfeld biedt een verklaring van bakker Jan Claesen van der Geer, afgelegd op verzoek van beide heemraden, de gezochte verklaring.²³ Bakker Jan moest van de schout een "kleinbiljet" (een opdrachtbrief, naar ik aanneem met zegel) halen om 7 zakken tarwe te laten malen (waarschijnlijk bij de in de aanklacht betrokken Claes Diestenburg) en de schout gaf hem een oud kleinbiljet waarin hij de datum vervalste (waarschijnlijk de kosten van het zegel in zijn zak stekend of delend met de ook aanwezige pachter van het klein zegel); er waren bovendien

²² Te vinden in de "civiele rolle" van de vierschaar, het register van de gang van zaken bij civiele processen, NA, RAZH, inv. nr. 3.03.08.224, blz. 170 e.v..

²³ Gemeentearchief Rotterdam, notarieel archief Capelle aan de IJssel, inv. nr. 3083B, 300/533, 17 mei 1687.

tenminste twee soortgelijke verhalen bekend van deze zegel-gerelateerde oplichterij door de schout. Dat de schout niet zo brandschoon zal zijn geweest als hij de kerkenraad voor had gehouden, valt ook op te maken uit het feit dat de getuigen die werden opgeroepen om zijn betoog te ondersteunen, niet kwamen opdagen. Joosts advocaat wilde hen dwingen om te getuigen, zelfs op straf van gijzeling, maar dat had zelfs een aantal maanden later nog geen effect gesorteerd. De Vierschaar was nog bezig met de hoogte van de inmiddels gemaakte proceskosten. De schout vroeg vermindering van de kosten en even later moest zelfs de declaratie worden getaxeerd (december 1690). Daarna wordt het stil; een vonnis heb ik niet gevonden. Het lijkt erop dat Joost Schiltman er geen been meer in zag. Het kan echter ook zijn dat zijn gezondheid hem parten is gaan spelen. Joost werd ziek en zou later overlijden. De laatste akte die hij als schout nog tekende, is van 3 september 1691. Het is navrant, dat die laatste akte een zeer grote hypothecaire lening betreft die Heijndrick Cornelisz opt Schoor, een van zijn belagers, moest sluiten op de twee boerderijen die hij en zijn vrouw bezaten in de polder De Zijde. Een paar jaar later zou hij een ervan zelfs door schulden gedwongen verkopen. Koper is: Jan Arien Weggeman, een van de voormannen uit het Ruijghoofd-kamp. Ook dat zal wrang hebben gesmaakt.

Schulden en vorderingen zaten ook de schout dwars, al kunnen we in zijn geval niet uitsluiten dat die te maken hadden met sluwe acties zijnerzijds. Een aantal van die kwestie kwamen aan het rollen in verband met de afwikkeling van de erfenis van de schout. De heemraden van 1687-88 hadden een vordering op hem en eind januari 1692 worden zij gemachtigd om voor de vierschaar te Dordrecht te procederen tegen Joost's weduwe. Joost werd zo postuum aangesproken voor zaken die te maken moeten hebben gehad met de verponding uit 1688 waarvan hij de ingaarder was geweest (we zagen hierboven al, dat hij aan de ingaring van verpondingen een aardige bijverdienste ontleende). Deze heemraden hadden een vordering op de boedel van Joost en rond die boedel was in diezelfde periode enig gemarchandeerd gaande. Later zullen de heemraden van 1691-92 op verzoek van die van 1687-88 verklaren hoe zij waren gesommeerd bij de weduwe van de schout Elisabeth Hol te komen en een taxatie te doen van de boedel. Eerst weigerden zij dat te doen – het was niet hun taak, stelden ze - maar onder dreiging met processen lieten ze zich toch overhalen. Ze hebben toen eigenlijk alleen een kennelijk al klaarliggende inventaris getekend, op gezag van de substituut-secretaris Cornelis Brouwer (die naam viel eerder in dit hoofdstuk ook al) en verklaringen van de weduwe. Later bleek, dat ze niet alles hadden gezien en dat Elisabeth Hol niet onder ede stond; de inventaris was ondeugdelijk. De sfeer moet onplezierig zijn geweest of spoedig daarna zijn geworden: twee dagen later zet de weduwe zich schrap door een procureur te machtigen voor optreden in zaken in verband met die boedelinventarisatie. De bal gaat kennelijk rollen, en wel richting de Haagse Gecommitteerde Raden, dus de Hollandse Staten. Die vonnissen ten nadele van Elisabeth. Half augustus zegt zij toe 1800 gulden en nog 25 voor allerlei bijkomende betalingen te zullen betalen aan de heemraden van 1692 (op verzoek van die van 1687-88). Even later machtigt zij weer een andere procureur voor waarneming van haar zaken in Den Haag, tegen dezelfde heemraden van 1687-88. In maart 1694 schenkt haar man's opvolger Veth namens haar aan de Heilige Geest meesters to Ouderkerk een papier ter waarde van ruim 200 guldens, die in 1672 een ingaring deed van de 200e penning en daarvoor zichzelf dubbel had laten belonen; kennelijk had hij recht op één van die keren en werd nu de tweede gecorrigeerd. Maar men was er nog niet. Het spoor door de archieven houdt op – tot het in 1717, dus bijna 25 jaar later, weer opdoemt. Er zijn dan zaken tussen de erven van Joost Schiltman en de ambachten in de westelijke Krimpenerwaard (waaronder Ouderkerk). Er komt een definitieve regeling van de verschillende claims en verweren. Nu blijkt dat er naast de verpondingen nog een andere kwestie had gespeeld, en wel al sinds 1672. Joost was toen verantwoordelijk voor het “regiment huislieden”, de militie

die de Staten hadden doen ontstaan in verband met de aanvallen op de Republiek in het Rampjaar. Joost was de aanvoerder van dat regiment geweest, waarin mannen uit alle dorpen deelnamen en had daaruit ook inkomsten getrokken. Blijkbaar ontleenden de kinderen Schiltman daar nog steeds aanspraken uit terwijl de ambachten vonden dat die hen toekwamen en niet Joost of zijn nazaten. De kwesties werden nu zo afgehandeld, dat de kinderen Schiltman geen aanmaningen meer zouden krijgen voor wat Joost de ambachten schuldig was geweest inzake de ingaringspremies voor de verponding in 1688, en in ruil daarvoor zouden zij afzien van hun aanspraken inzake het regiment, ten gunste van Ouderkerk (voor 2/3) en de andere dorpen (voor bij elkaar 1.3). Aldus moet zijn geschied, blijkens de notariële archieven te Capelle. Het klinkt alsof men er niet echt uitkwam en de knoop tenslotte maar Salomonsgewijs heeft doorgehakt. Na 25 jaar (of zelfs 45, als je telt vanaf 1672) mocht dat ook wel.

Terugblik

In 1687 ontstonden in Ouderkerk aan de IJssel, in de polder De Zijde, conflicten rond de benoeming van waarslieden. Deze zijn misschien te wijten aan strijd om de baantjes tussen groepen ingelanden, wellicht aan spanningen tussen het gevestigde gezag en de prerogatieven daarvan enerzijds en veranderende opinies over competenties en bevoegdheden van de ingelanden anderzijds. Het lijkt erop dat bij deze verkiezing van waarslieden oude conflicten weer de kop opstaken.

De schout en de secretaris (Joost en Adriaen Schiltman) kwamen in opspraak, waarbij emoties over vergoedingen die zij in rekening brachten en mogelijk andere financiële kwesties druppels lijken te zijn geweest die een kennelijk al volle emmer met emoties deden overlopen. Die discussies liepen zo hoog op, dat er procedures ontstonden daarover en over hun endossering van door de ingelanden gekozen waarslieden. Soms ook werden schout en secretaris geprovoceerd door waarslieden en ingelanden die het recht tot benoeming en aanstelling in eigen hand wilden nemen.

Net als bij zaken uit eerdere decennia (de jaren '60 en '70) leidden de kosten van hiermee samenhangende processen tot verwoede debatten en juridische steekpartijen, ook en vooral tussen de ingelanden onderling, waarbij één partij in een kennelijke alliantie stond met de schout en diens milieu. Ook toen liepen bestuursrechterlijke zaken en financiële belangen door elkaar. Ook die kwesties hadden aanleiding gegeven tot exorbitant hoge kosten die via omslagen moesten worden verhaald op lieden die er het belang voor henzelf niet van hadden gezien. *Les histoires se répètent* – al was dat in de jaren '80 en '90 op een wat lager bestuurlijk niveau, dat van de polder en het bestuur daarvan.

De Zijdense boer Heijndrick Cornelisz Opschoor stond in het brandpunt van de hier besproken serie processen. Niet alleen was hij als ingelande, heemraad en waarsman op de hoogte van de kennelijk weer oplopende anti-Schiltman sentimenten, maar hij was zelf betrokken bij sommige van die discussies. Als zoon van Cornelis Jansz op t Schoor en als schoonzoon van Arijen Cornelisz Back (den Ouden) was hij ook jarenlang direct betrokken bij de afwikkeling van die oude affaire van de ambachtsomslag over 1658. Dat dit alles hem niet alleen vrienden opleverde onder de ingelanden, is overduidelijk, alleen al uit de bloemlezing van uitsmijters die uit de mond van Willem Cornelisz Ruijghoofd, zijn tegenstander, overgeleverd zijn gebleven. Ruijchoofd had in kwesties uit de jaren '60 - '70 al een rol gespeeld als oppositieleider aan de kant van de schout. In die tijd was hij Heijndrick Cornelis Opschoor al eens tegen gekomen als *runner-up* in het andere kamp.

Ondertussen was ook schout Joost Schiltman zelf in die periode mikpunt geweest van verschillende acties, zoals de beschuldiging in 1687 (van onder anderen Heijndrick Cornelisz) dat hij een dief en schelm was, een messteekpartij in 1659 en zelfs lichtelijk puberale plagerijen als het dichtspijkeren van zijn kerkbank in 1660, die hem – blijkbaar buitengewoon getergd - naar de Hoge Raad deed lopen. Het lijkt erop dat onze schout bepaald niet alom bemind werd, en dat dit in de jaren '60 vanwege de positionering van de schout in die bestuurlijke en financiële conflicten al had geleid tot een ‘verpolitieking’ van veel plaatselijke discussies. Later bleek er ook gedoe te zijn dat duidde op financiële malversaties. Of al deze kwestie met de hoofdzaken (over henneptienden, heemradenbenoemingen, omslagberekeningen en waarsmanaffaires) samenhangen, is onduidelijk: zeker niet inhoudelijk, maar misschien wel in sociaal opzicht: een actie ‘beschadiging schout’ in een tijd waarin in het ambacht diverse personen ook echte appeltjes met Joost te schillen hadden. Dat men in Ouderkerk graag met zwaar juridisch geschut werkte, is inmiddels wel duidelijk.

Als verdediger van “des polders recht” heeft Heijndrick Cornelisz Opschoor tien jaar zijn mannetje gestaan. Zijn ‘bottom-up’-benadering bij het kiezen van waarslieden is weliswaar niet qua procedure juridisch aanvaard, maar wel materieel in de zin dat het ambachtelijke gezag zijn kandidaten steeds moest aanvaarden. Daarvoor begaf hij zich in juridische steekspellen die hem door zijn tegenstanders niet in dank werden afgenomen. Dat werd tenslotte herleid tot een strijd om vrij botte financiële belangen – een strijd om omslagen van kosten over de ingelanden van de polder De Zijde, die Heijndrick uiteindelijk lijkt te hebben gewonnen. Maar een Pyrrusoverwinning was het, en een dure – zowel voor de ingelanden van de polder als voor hemzelf.